

سبب علم

دانشگاه پیام نور
واحد تهران جنوب

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق

عنوان :

مقایسه جایگاه عقل در اصول فقه امامیه و اهل سنت

استاد راهنما :

رضا کرمی

استاد مشاور:

محمدحسن شیبانی فر

پژوهشگر:

جواد پرزور

بهار ۱۴۰۳

تاریخ:
شماره:
پیوست:

کاربرگ شماره ۲ (این کاربرگ باید پس از تکمیل موارد در سرپرگ رسمی اداری دانشگاه پرینت گرفته شود. پرینت این کادر اجرامی نیست)

مرکز تهران جنوب

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

خانم/ آقا: جواد پرزور

شماره دانشجویی: ۹۹۰۱۸۴۱۱۴

رشته: فقه مبانی حقوق

با عنوان: مقایسه جایگاه عقل در اصول فقه امامیه و اهل سنت

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد دانشجوی با حضور هیات داوران در مورخ ۱۴۰۳/۴/۲ ساعت ۱۰:۰۰ در محل مرکز اواحد تهران جنوب برگزار و پس از ارزیابی توسط هیات داوران، نمره پایان نامه مذکور به شرح زیر تعیین شد:

درجه	نمره دفاع (از بیست)	به عدد
خوب	۱۷/۵	
	هفده و پنج	به حروف

امضا	محل خدمت	مرتبه دانشگاهی	نام و نام خانوادگی	هیات داوران
		استاد	دکتر: کرمی	استاد راهنما
		استاد	دکتر: شیبانی فر	استاد مشاور
		دانشیار	دکتر: جمشیدی راد	استاد داور
			علی نژاد	نماینده تحصیلات تکمیلی

نمره دانشجوی بر اساس بخشنامهها و دستورالعمل‌های مربوط و در جلسه دفاع ۱۴۰۳/۴/۲
* مهر و امضای رئیس مرکز/واحد حداقل در یک نسخه جهت امور فارغ‌التحصیلی و بارگذاری در گزارش ۱۷۰۰ سامانه گلستان الزامی است

مهر و امضای رئیس مرکز/واحد

تهران، خیابان انقلاب، خیابان استاد
نجات الهی، نرسیده به چهار راه
سپند، دانشگاه پیام نور مرکز تهران
جنوب، پلاک ۲۲۱.

تلفن: ۰۲۱-۸۴۲۳۴۲۰۱

نمابر: ۰۲۱-۸۸۸۰۳۶۸۵

کد پستی: ۱۵۹۸۹۹۳۵۱۵

نشانی الکترونیکی:

دانشگاه پیام نور
واحد تهران جنوب

تأییدیه‌ی صحت و اصالت نتایج

اینجانب حسین حسینی به شماره دانشجویی ۹۹۰۱۸۴۱۱۴ دانشجوی رشته حقوق مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد تأیید می‌نمایم که کلیه‌ی نتایج این پایان‌نامه ارساله حاصل کار اینجانب و بدون هرگونه دخل و تصرف است و موارد نسخه‌برداری‌شده از آثار دیگران را با ذکر کامل مشخصات منبع ذکر کرده‌ام. در صورت اثبات خلاف مندرجات فوق، به تشخیص دانشگاه مطابق با ضوابط و مقررات حاکم (قانون حمایت از حقوق مؤلفان و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی، ضوابط و مقررات آموزشی، پژوهشی و انضباطی ...) با اینجانب رفتار خواهد شد و حق هرگونه اعتراض درخصوص احقاق حقوق مکتب و تشخیص و تعیین تخلف و مجازات را از خویش سلب می‌نمایم. در ضمن، مسؤلیت هرگونه پاسخگویی به اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی و مراجع ذی‌صلاح (اعم از اداری و قضایی) به عهده‌ی اینجانب خواهد بود و دانشگاه هیچ‌گونه مسؤلیتی در این خصوص نخواهد داشت.

نام و نام خانوادگی:

حسین حسینی

امضا و تاریخ:

۱۴۰۲/۰۴/۰۲

تقدیم به:

همه کسانی که به من آموختند....

پدر و مادرم که در تمامی مراحل زندگی یار و یاور من بوده‌اند.

سپاسگزاری

پس از حمد و ستایش و سپاس خداوند متعال و درود و صلوات بر پیامبر مهر و رحمت، حضرت ختمی مرتبت، محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله) و ائمه معصومین (علیه السلام)، از تمامی کسانی که بنده را در نوشتار و به ثمر رسانیدن این تحقیق و پژوهش یاری نمودند؛ از جمله : خانواده محترم خود، استاد راهنمای ارجمند که همواره با صبر و جبینی گشاده و پر عطوفت در مدت زمان نگارش و تدوین آن، با محبتی سرشار یاری‌ام نمودند؛ کمال تشکر و نهایت قدردانی را داشته و از درگاه خداوند منان، مزید توفیقات را برایشان خواهانم.

دانشگاه پیام نور
واحد تهران جنوب

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

با استمداد از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست او همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ما اعضاء هیأت علمی، کارکنان و دانشجویان دانشگاه پیام نور متعهد می شویم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرارداد و از آن تخطی نکنیم :

- 1- اصل حقیقت جویی : تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن ودوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت .
- 2- اصل رعایت حقوق : التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان ، حیوان و نبات و محیط زیست) و سایر صاحبان حق .
- 3- اصل مالکیت مادی و معنوی : تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- 4- اصل منافع ملی : تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش .
- 5- اصل رعایت انصاف و امانت : تعهد به اجتناب از هرگونه جانبداری غیر علمی و حفاظت از اموال ، تجهیزات و منابع در اختیار .
- 6- اصل راز داری : تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد ، سازمان ها و کشورهای دیگر .
- 7- اصل احترام : تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی .
- 8- اصل ترویج : تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد .
- 9- اصل برائت : التزام به برائت جویی از رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند .

دانشگاه پیام نور
واحد تهران جنوب

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

مقایسه جایگاه عقل در اصول فقه امامیه و اهل سنت

پژوهشگر:

جواد پرزور

امضاء هیأت داوران رساله/پایان نامه

استاد راهنما (۱): دکتر رضا کرمی

استاد مشاور (۱): دکتر محمدحسن شیبانی فر

داور (۱): دکتر محمدصادق جمشیدی راد

مدیر گروه: دکتر

استاد راهنما (۲): دکتر

استاد مشاور (۲): دکتر

داور (۲): دکتر

تاریخ دفاع: ۱۴۰۳/۰۴/۰۲

چکیده

از آنجائی که خرد ورزی بشر چراغ علم و معرفت را در همه حوزه ها روز به روز درخشنده تر و تابنده ترمی نماید و ایجاب می کند تا در شرایط کنونی رشد روز افزون عقلانیت جایگاه عقل در پرتو احکام مورد توجه همه جانبه صورت گیرد، لذا بر خود لازم دانستم تا نقش عقل در استنباط احکام از دیدگاه مذهب شیعه و اهل سنت را مورد بررسی قرار دهم. پژوهشگر در این نوشتار می خواهد بداند که آیا عقل در استنباط احکام از دیدگاه مذهب شیعه و اهل سنت نقش دارد یا خیر؟ و توانائی و کارائی عقل در فهم احکام شرع را بصورت فراخ و گسترده مورد بررسی قرار داده، تابه وضاحت ثابت نماید که بدون یاری جُستن از رهنمائی های عقل نمی توان به حقیقت شریعت الهی رسید. عقل در استنباط احکام شرعی دو نقش استقلالی و غیراستقلالی دارد. به اعتبار نقش استقلالی در کنار کتاب و سنت و اجماع منبعی مستقل می باشد و به لحاظ کاربرد غیر استقلالی ابزار استنباط احکام از سایر منابع شمرده می شود. عقل نزد علماء شیعه کاربرد استقلالی داشته و بعنوان سومین منبع مُستنبط احکام شرع محسوب می شود. اما عقل نزد علماء اهل سنت کاربرد استقلالی نداشته لذا منبع محسوب نگردیده و حُجّت نیست، بلکه ابزار فهم، کاشف و مظهر احکام شرع محسوب می شود؛ نه مُثبت و مُستنبط و یابه عبارت دیگر عقل ابزار تفسیر احکام است نه منبع و مصادِر احکام شرع.

کلید واژه‌ها: عقل، قاعده ملازمه، استنباط، احکام شرعی، دلیل عقلی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	۱-۱-مقدمه.....
۳	۱-۲-بیان مسئله.....
۴	۱-۳-سوالات تحقیق.....
۵	۱-۴-سابقه تحقیق.....
۶	۱-۵-فرضیه تحقیق.....
۶	۱-۶-ضرورت و اهداف تحقیق.....
۶	۱-۷-روش کار تحقیق.....

فصل دوم : مبانی و مفاهیم و سیر تاریخی

۸	۲-۱-مفهوم عقل.....
۸	۲-۱-۱-عقل در لغت و عرف.....
۹	۲-۱-۲-عقل در قرآن.....
۱۱	۲-۱-۳-عقل در روایات.....
۱۴	۲-۱-۴-عقل در اصطلاح.....
۱۴	۲-۱-۵-عقل در فقه.....
۱۵	۲-۱-۵-۱-مفهوم شناسی «فقه» و «شریعت» و رابطه این دو مفهوم با یکدیگر.....
۱۵	۲-۱-۵-۱-۱-فقه.....
۱۷	۲-۱-۵-۲-شریعت.....

- ۱۷۱-۵-۱-۳-رابطه فقه و شریعت با یکدیگر.....
- ۱۸۱-۵-۲-مفهوم عقل در فقه.....
- ۲۰۲-۲-جایگاه عقل در فقه.....
- ۲۰۱-۲-۲-رویکرد پیشوایان اسلام در برابر عقل گرایی و اجتهاد.....
- ۲۰۱-۱-۲-۲-امام صادق.....
- ۲۰۲-۱-۲-۲-امام باقر.....
- ۲۰۳-۱-۲-۲-پیامبر اکرم.....
- ۲۱۲-۲-۲-آسیب های اخباری گری به فقه و فقه.....
- ۲۲۳-۲-۲-دوران فترت عقل.....
- ۲۲۴-۲-۲-عقل گرایی در قرن چهارم.....
- ۲۲۵-۲-۲-شیوه اجتهادی ابن جنید.....
- ۲۲۶-۲-۲-مخالفت با شیوه اجتهادی ابن جنید.....
- ۲۲۷-۲-۲-استقبال از آرای فقهی ابن جنید.....
- ۲۳۸-۲-۲-پیشگامان در نقل فتاوی ابن جنید.....
- ۲۳۹-۲-۲-ظهور شیخ مفید با گرایش عقلی.....
- ۲۳۱۰-۲-۲-اهل حدیث از نگاه شیخ مفید.....
- ۲۳۱۱-۲-۲-سبک اجتهادی شیخ مفید.....
- ۲۴۱۲-۲-۲-عقل گرایی شیخ طوسی در اصول.....
- ۲۴۱۳-۲-۲-عقل گرایی سید مرتضی در فقه.....

- ۲۴ ۱۴-۲-۲- گرایش بیش تر سید مرتضی به عقل.
- ۲۴ ۱۵-۲-۲- عقل گرایی ابن ادریس.
- ۲۵ ۱۶-۲-۲- ادله اربعه از نگاه علامه حلی.
- ۲۵ ۱۷-۲-۲- همفکران علامه حلی در ادله اربعه.
- ۲۵ ۱۸-۲-۲- به انزوا کشیده شدن دوباره عقل.
- ۲۵ ۱۹-۲-۲- مبارزات وحید بهبهانی در برابر اخباریین.
- ۲۶ ۲۰-۲-۲- شاگردان وحید بهبهانی.
- ۲۶ ۲۱-۲-۲- تحولی بزرگ در علم اصول.
- ۲۶ ۲۲-۲-۲- مدافعان دلیل عقلی.
- ۲۶ ۲۳-۲-۲- تحول در علم اصول توسط میرزای قمی.
- ۲۷ ۲۴-۲-۲- قلمرو عقل از دیدگاه میرزای قمی.
- ۲۷ ۲۵-۲-۲- تاثیرگذاری شیخ انصاری بر علم اصول از نگاه شهید مطهری.
- ۲۷ ۲۶-۲-۲- دلیل عقلی در کتاب های شیخ انصاری.
- ۲۸ ۲۷-۲-۲- مقابله شیخ انصاری با اخباریین.
- ۲۸ ۲۸-۲-۲- خطاپذیری عقل از دیدگاه شیخ انصاری.
- ۲۸ ۲۹-۲-۲- نظر شیخ انصاری درباره دلیل عقلی.
- ۲۸ ۳۰-۲-۲- تعریف دلیل عقلی از نظر شیخ انصاری.
- ۲۹ ۳۱-۲-۲- حجیت دلیل عقلی از نظر شیخ انصاری.
- ۲۹ ۳۲-۲-۲- حجت باطنی از دیدگاه شیخ انصاری.

- ۲۹ نوآوری در دانش اصول بعد از شیخ انصاری..... ۳۳-۲-۲
- ۳۰ دفاع از حجت عقلی در آثار شهید مطهری..... ۳۴-۲-۲
- ۳۰ نگاه شهید مطهری به حوزه از جهت فقه و اجتهاد..... ۳۵-۲-۲
- ۳۱ مبارزه شهید مطهری با عقل ستیزی..... ۳۶-۲-۲
- ۳۱ دفاع از عقلانیت مکتب اسلام در آثار شهید مطهری..... ۳۷-۲-۲
- ۳۲ حجیت عقل از نظر شیعه..... ۳۸-۲-۲
- ۳۲ اقسام مسائل اصولی مربوط به عقل..... ۳-۲-۳
- ۳۲ ملاکات و مناطات احکام (فلسفه احکام)..... ۱-۳-۲
- ۳۳ نقش عقل در صورت نبود حکم شرعی..... ۲-۳-۲
- ۳۳ مثال برای دلیل عقلی..... ۳-۳-۲
- ۳۴ قاعده ملازمه..... ۴-۳-۲
- ۳۴ شرایط قاعده ملازمه..... ۵-۳-۲
- ۳۴ لوازم احکام..... ۶-۳-۲
- ۳۷ شهید مطهری و قلمرو عقل..... ۷-۳-۲
- ۳۷ قلمرو عقل از دیدگاه شهید مطهری..... ۱-۷-۳-۲
- ۳۷ رابطه وحی و عقل..... ۲-۷-۳-۲
- ۳۸ همدلی بین عقل و شرع..... ۳-۷-۳-۲
- ۳۸ عقلانی بودن احکام اسلامی..... ۴-۷-۳-۲
- ۳۸ دخالت عقل در احکام شرعی..... ۵-۷-۳-۲

- ۳۹ ۶-۷-۳-۲-تکلیف ما در مواجهه با اختلاف عقل و شرع.....
- ۳۹ ۷-۷-۳-۲-اختلاف عقل با نص قرآن یا سنت.....
- ۴۰ ۸-۷-۳-۲-هشدار شهید مطهری درباره خطاپذیری عقل.....
- ۴۰ ۹-۷-۳-۲-عقل گرایی و عصرگرایی در فقه.....
- ۴۱ ۱۰-۷-۳-۲-تحلیل شهید مطهری درباره عقل گرایی در فقه.....
- ۴۲ ۱۱-۷-۳-۲-دیدگاه شیخ فضل الله نوری درباره عقل گرایی در فقه.....
- ۴۲ ۱۲-۷-۳-۲-دیدگاه آیت الله نائینی درباره عقل گرایی در فقه.....
- ۴۲ ۱۳-۷-۳-۲-منشأ دوگانگی اندیشه فقها.....
- ۴۲ ۱۴-۷-۳-۲-منشأ دوگانگی اندیشه فقها از نگاه شهید مطهری.....
- ۴۴ ۸-۳-۲-بازگشت به سنت گرایی در حوزه های دینی.....
- ۴۴ ۹-۳-۲-هشدار امام خمینی درباره بازگشت به سنت گرایی و توقف در اجتهاد مصطلح.....
- ۴۵ ۱۰-۳-۲-ویژگی های عقل ستیزان.....
- ۴۶ ۱۱-۳-۲-نتیجه بحث در مورد عقل در فقه اسلامی از دیدگاه شهید مطهری.....
- ۴۸ ۴-۲-عقل در علم اصول شیعه.....
- ۵۰ ۵-۲-عقل در علم اصول اهل سنت.....
- ۵۴ ۶-۲-تاریخچه بحث میان فقهای شیعه.....
- ۵۸ ۷-۲-ایرادها بر حجیت دلیل عقل.....
- ۶۲ ۸-۲-تقسیمات عقل.....
- ۶۳ ۱-۸-۲-جمع بندی کلام فلاسفه و اصولیان.....

- ۹-۲-۹-دلیل عقل،قاعده ملازمه و کشف یقینی حکم..... ۶۳
- ۹-۲-۱-مستقلات عقلی..... ۶۳
- ۹-۲-۲-مساله حجیت مطلق قطع و یقین..... ۶۴
- ۹-۲-۳-قاعده ملازمه..... ۶۵
- ۹-۲-۴-مواردی از کاربرد آلی عقل در اجتهاد..... ۶۸

فصل سوم :جایگاه عقل در فقه امامیه

- ۱-۳-۱-جایگاه عقل در فقه امامیه..... ۷۳
- ۳-۲-تشخیص هویت و عینیت های مدرکات عقل و گسست آن از غیر عقل..... ۷۶
- ۳-۳-گونه شناسی کارکردهای عقل در فقه..... ۷۷
- ۳-۳-۱-کارایی استقلالی عقل..... ۷۷
- ۳-۳-۲-کارایی غیر استقلالی عقل..... ۸۴
- ۳-۴-آسیب شناسی عقل در استنباط..... ۸۷

فصل چهارم : جایگاه عقل در اهل سنت

- ۱-۴-۱-جایگاه عقل در اهل سنت..... ۹۰
- ۴-۱-۱-عقل از دیدگاه اهل حدیث..... ۹۰
- ۴-۱-۱-۱-اهل حدیث..... ۹۰
- ۴-۱-۱-۲-علت نام گذاری اهل حدیث به سلفیه..... ۹۱
- ۴-۱-۱-۳-عقیده پیروان مکتب اهل حدیث..... ۹۱
- ۴-۱-۱-۴-دیدگاه احمد بن حنبل..... ۹۱

- ۹۱ ۴-۱-۱-۵-روایتی از مالک بن انس.....
- ۹۲ ۴-۱-۱-۶-دیدگاه ابوالحسن اشعری درباره اهل حدیث.....
- ۹۲ ۴-۱-۲-عقل از دیدگاه معتزله.....
- ۹۲ ۴-۱-۲-۱-معتزله.....
- ۹۳ ۴-۱-۲-۲-ماهیت عقل از دیدگاه معتزلیان.....
- ۹۳ ۴-۱-۳-عقل از دیدگاه اشاعره و ماتریدیه.....
- ۹۳ ۴-۱-۳-۱-اشاعره و ماتریدیه.....
- ۹۴ ۴-۱-۳-۲-روش عقلی - نقلی در اشاعره.....
- ۹۵ ۴-۱-۳-۳-عقاید کلامی ماتریدیه.....
- ۹۶ ۴-۱-۴-عقل از دیدگاه فلاسفه اهل سنت.....
- ۹۶ ۴-۲-سه دیدگاه و منهج در بهره گیری از عقل.....
- ۹۷ ۴-۱-۲-روش افراطی در استفاده از عقل.....
- ۹۸ ۴-۲-۲-دیدگاه مذاهب اهل سنت در استفاده از قیاس و استحسان.....
- ۹۹ ۴-۲-۳-روش تفریطی در استفاده از عقل.....
- ۱۰۰ ۴-۲-۴-روش اعتدالی در استفاده از عقل.....
- ۱۰۱ ۴-۳-ابن تیمیه و روایات عقل.....
- ۱۰۱ ۴-۱-۳-روایات عقل.....
- ۱۰۲ ۴-۲-۳-نبود روایت صحیح درباره عقل.....
- ۱۰۲ ۴-۳-۳-تصریح علما درباره اعتبار روایات عقل.....

۴-۳-۴-راه حل رفع ضعف احادیث فضائل عقل..... ۱۰۶

۴-۳-۵-ابن تیمیه و حدیث اول ما خلق الله العقل..... ۱۰۸

۴-۳-۶-ابن تیمیه و روایت امرت ان اخاطب علی قدر عقولهم..... ۱۰۹

فصل پنجم : نتیجه گیری

نتیجه گیری..... ۱۱۳

فهرست منابع..... ۱۱۵

فصل اول :

کلیات

۱-۱- مقدمه

بعد از قرآن، سنت و اجماع، چهارمین منبع استنباط که اجمالاً مورد اتفاق است، «دلیل عقل» است. هر چند موضع فقهای اسلام درباره دلیل عقل یکسان نیست. میان اهل سنت دو شیوه متمایز در استنباط وجود دارد که آنان را با دو عنوان «اصحاب حدیث» و «اصحاب رأی» از هم جدا می سازد. هر کدام از این دو گروه روش و مسلک دیگری را مخدوش می داند و او را نکوهش می نماید. تکیه گاه اصلی گروه اول در استنباط، ادله نقلی خصوصاً حدیث و سیره سلف صالح و قول صحابه (که البته آن دو را نیز به حدیث برمی گردانند) است. ولی گروه دوم معتقدند که تعداد احادیث معتبری که بتواند جوابگوی همه نیازهای فقهی باشد، بسیار کم است و لذا چاره ای نداریم جز آنکه برای به دست آوردن احکام، به غیر کتاب و سنت نیز تکیه کنیم.

گفته شده ابوحنیفه معتقد بوده که در میان همه احادیث مروی از رسول خدا(صلی الله علیه وآله) تنها هفده حدیث قابل اعتماد است. و لذا اکثر مجهولات فقهی را باید با رأی و اجتهاد و قیاس تبیین کرد. بسیاری از اهل سنت ادله احکام را چهار دلیل قرار می دهند و پس از کتاب و سنت و اجماع، قیاس را ذکر می کنند. برخی از آنان از دلیل چهارم با تعبیر «قیاس و اجتهاد» یاد کرده اند و برخی به دلیل «العقل و الاستصحاب» تعبیر نموده اند. به نظر می رسد که آنان دلیل عقل را تعبیری مرادف با قیاس و استحسان و... قرار می دهند.

در اصول فقه اهل سنت، مسائل عقلی که دخیل در استنباط هستند به صورت یک بحث تحلیلی و منضبط مطرح نشده است. آن چه از مباحث عقلی که در اصول فقه متأخرین شیعه مطرح است، آنان به صورت متفرق مطرح کرده اند. مسائلی از قبیل: «الْمُعْتَزِلَةُ يَقُولُونَ بِحُسْنِ الْأَفْعَالِ وَ قُبْحِهَا» و «جَمَاعَةٌ مِنَ الْمُعْتَزِلَةِ يَقُولُونَ بِأَنَّ الْأَفْعَالَ عَلَى الْإِبَاحَةِ» و «مَا لَا يَتِمُّ الْوَأَجِبُ إِلَّا بِهِ هَلْ يُوصَفُ بِالْوَجُوبِ» (بحث مقدمه واجب) و «يَسْتَحِيلُ أَنْ يَكُونَ الشَّيْءُ وَاجِبًا وَ حَرَامًا» (اجتماع امر و نهی) و «اسْتِحَالَةُ تَكْلِيفِ الْعَافِلِ وَ النَّاسِي» و «سُقُوطُ حَرَجٍ مِنْ خَلْقٍ» و «سُقُوطُ تَكْلِيفٍ مِنْ عَاجِزٍ» و... ولی شاید کمتر به تقسیمات حکم عقل و یا ملاک حجیت عقل و نحوه استنباط از دلیل عقل پرداخته اند.

۱-۲- بیان مسئله

یکی از مهم ترین مسائلی که از گذشته تا کنون علما و دانشمندان جهان اسلام را به چالش گرفته است، بحث عقل و نص است که گرایشات متعددی را در میان شیعیان و اهل سنت پدید آورده است. در این رابطه باید توجه داشت به علت آموزه های اصیل و ناب اهل بیت (ع)، جنس بحث از عقل و نص در جهان تشیع با اهل سنت متفاوت است. در جهان شیعی و در مقطع سه قرن نخست به دلیل حضور امام معصوم (ع) شکاف و گسستی عمیق را در مسئله عقل و نص شاهد نیستیم، اما پس از آغاز دوره غیبت از طرفی جوامع شیعی با بحران عدم حضور امام معصوم (ع) مواجه شدند و از جانب دیگر امواج فکری مختلفی از طرف فرهنگ های مختلف وارد جهان اسلام شد که جامعه شیعی باید پاسخگوی شبهات و پرسش های مطرح شده می بود. در این دوره بود که علم کلام به شکل ضابطه مندی رشد یافت و تأثیرات آن در علوم دیگر شیعی به ویژه فقه نمایان شد. مهم ترین بحث در این دوره، جایگاه عقل در منظومه فکری شیعه است که به شکل دو گرایش عقل گرایی و نص گرایی در دو مکتب بغداد و قم جلوه گر شد.

عنوان این پژوهش، مقایسه جایگاه عقل در اصول فقه امامیه و اصول فقه اهل سنت است. نقش و جایگاه عقل نه تنها در اصول فقه بلکه در هندسه معرفت دین اسلام همیشه مورد عنایت پژوهشگران بوده است. فلاسفه،